

OKUL REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN KAPSAMLI GELİŞİMSEL REHBERLİK ANLAYIŞI DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUTION OF SCHOOL GUIDANCE AND COUNSELING SERVICES IN ACCORDANCE WITH GUIDANCE APPROACH IN A COMPREHENSIVE WAY

Kasım TATLILIOĞLU

Bingöl Üniversitesi

kasimtatlili@hotmail.com

M. Muhammet UYSAL

Mimar Sinan İlkokulu

belhiya@gmail.com

ÖZET: PDR hizmetlerinin Türk Milli Eğitim Sistemine örgütlü biçimde girmesinden önce de, okul programlarında rehberlik anlayışına uygun bazı ilkeler bulunmasına karşın, çağdaş anlamdaki PDR uygulamaları ülkemizde 1950'lerden sonra başlamıştır. Türkiye'de PDR hizmetlerinin durumu, bu hizmetlerin Türk Milli Eğitim Sistemine girdiği 1950'li yıllardan bu yana önemli değişim aşamalarından geçmiştir. PDR hizmetleri 1950'li yıllarda Türk Eğitim Sistemine bir kavram olarak girmesine rağmen, 1970'li yıllarda fiilen ortaöğretim, sonraki yıllarda ilköğretim ve yükseköğretim kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, MEB'in uzun yıllar PDR konusundaki temel yaklaşımı, politikası, ana hedefi ve hizmet modelinin belirgin olmadığı, sunulan hizmetlerin daha çok kriz yönelimli, problem odaklı olduğu sıkça dile getirilmiş ve eleştirilmiştir. Modelsizlik sorunu sıkça rol karmaşasının yaşanmasına; kriz odaklı yaklaşım ise PDR hizmetlerinin; sadece okulda sorun yaratan, problemler, uyumsuz ve başarısız olan çocukların sorunlarına çare bulucu bir hizmet gibi algılanmasına yol açmıştır. Bu anlayış uzun süre devam etmiştir. Bu nedenle son yıllarda Türkiye'de uygulanan mevcut PDR yaklaşımının eleştirildiği ve kapsamlı gelişimsel yaklaşıma dayalı PDR modelleri önerilmektedir. Kapsamlı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Modeline göre, bireyin bir bütün olarak gelişmesi ve bu doğrultuda rehberlik yapılması esastır. Bu çalışmada, ülkemizde uzun süre okullarda uygulanmış olan Geleneksel (kriz odaklı) rehberlik anlayışı ile günümüzde yeni değişimler ve yönelimler doğrultusunda uygulanmakta olan Kapsamlı/Gelişimsel rehberlik hizmetleri mukayese edilmiştir. Bu araştırmada, katılımcılara anket uygulanmıştır.

Anahtar sözcükler: Rehberlik servisi; geleneksel rehberlik; gelişimsel rehberlik programı; psikolojik danışman; sınıf rehberlik öğretmeni.

ABSTRACT: Before the entry into the Turkish national education system in an organized manner with the concept of school guidance programs, despite the existence of principles similar to today's, psychological counseling and guidance services applications began in our country after 1950's in modern sense. The state of psychological counseling and guidance services has passed through significant changes since 1950's when these services entered into the Turkish national education system. Although it entered into the Turkish national education system in 1950's, in 1970's firstly secondary then primary and universities started to be implemented in the following years. however, the basic approach, main objective, policy and service model of counseling and guidance of the ministry of National education are not obvious, the offered services was frequently voiced and criticized that there were more crisis-oriented, problem-oriented. The problem of no model has led to be experienced role in the hustle and bustle and crisis-oriented approach has led to be misunderstood counseling and guidance services as if they were only finders solutions for trouble maker, troubled awkward and failed children's problems this approach continued for a long time. Therefore, psychological counseling and guidance approaches which are criticized to the current psychological counseling and guidance approach, and based on comprehensive developmental approach have been advised. According to the model of comprehensive counseling and guidance, development of a person as a whole and guiding a person in this respect are essential. In this study, traditional guidance (crisis-oriented) approach which had been carried out for years at schools in

Turkey and Comprehensive/Developmental guidance approach which have been carried out in our country in respect of changes and tendencies today are revised. In this study, was surveyed to participants.

Key words: Guidance service; traditional guidance; developmental guidance program; Psychological counselor; class guidance teacher.

GİRİŞ

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, bireyin kendini tanıması, ilgi ve yeteneklerini tanıyarak geliştirmesi, problemlerini çözebilmesi, etkin kararlar alabilmesi, etkili bireysel ve toplumsal ilişkiler kurarak çevresine sağlıklı ve dengeli bir şekilde uyum sağlaması, böylece kendini gerçekleştirebilmesi için uzman kişilerce sistemli olarak sunulan bir yardım sürecidir. Bireyin toplumsal hayata uyumu, yetenek ve becerilerini en üst düzeyde geliştirmesi ve kendini gerçekleştirmesine katkı sağlamak için eğitim sisteminde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu hizmet, üniversitelerin “Eğitimde Psikolojik Hizmetler, Rehberlik ve Psikolojik Danışma ve Psikoloji” mezunlarınca yürütülmektedir (MEB, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetler Klavuzu, 2008:3).

Psikolojik Danışma ve Rehberlik kavramları, modern eğitimin bir parçası haline gelmiş faaliyetleri ifade eden terimlerdir. Rehberlik sözü, 1938’lerde okul müfredat programlarımıza girmiş olmasına rağmen, daha çok 1950’lerden sonra tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle 1970’den bu yana rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin, “uzman” kişilerce yürütülen ayrı bir “yardım” ve “ihtisas” faaliyeti olarak eğitim programlarımızda ve okullarda yerini almıştır. Danışma ve rehberlik, ferdin gelişme ve sorunlarını çözümleyebilme, konularında sistemli yardım gayreti olarak, ABD’de de doğup gelişen bir harekettir. Her sosyal gelişme ve değişimin ortaya çıkmasında o toplumun sosyal ortamı ve şartları önemli rol oynar. Bireyin hayatında başarılı ve mutlu olabilmesi için bazı niteliklere sahip olması gerekir. Rehberliğin amacı da bireyin bu niteliklere sahip olmasına yardım etmektir (Erkan, 2003). Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, ergenlik döneminde öz kimliğine ulaşma sorununu çözememiş bireyin, genç yetişkinlik döneminde yoğun bir duygusal yalıtım yaşadığı ve bu sorunları da yetişkinlik dönemine aktardığı görülmüştür. Bu nedenle, öğrencilerin yaşları ve gelişim görevleri dikkate alınarak ve bir bütün olarak eğitsel, mesleki, duygusal, sosyal, kişilik gelişimi ve uyumu ile ilgilenilmelidir. (Yüksel-Şahin, 2009). Akman’a (1994) göre, Rehberlik müfredatının amacı, her düzeydeki öğrencilere, normal gelişim bilgisi sağlamak ve yaşam becerileri kazanma ve kullanmalarına yardımcı olmaktır. Türk Eğitim Sisteminin program yapısının yeterli esneklikten uzak ve ağır içerikli olması, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin keşfedilmesini güçlendirdiği gerekçesi ile uzun zamandır eleştirilmektedir. Bu nedenle, İlköğretimde 2003-2004 yıllarında yapılandırmacı ve esnek bir yaklaşımla programlar geliştirilmiştir, bu yeni ilköğretim müfredatı; bir ara disiplini olarak rehberlik entegrasyonu da içermektedir (Akkök, 2006:6).

Rehberlik ABD’de ilk olarak başlamıştır. ABD’de rehberliğin ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden birisi, Amerikan toplumun kişiye değer vermesi ve bunu sistemli olarak ele almasıdır. PDR hizmetleriyle erişilmek istenen nihai amacın, bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmek olduğu, alandaki birçok uzman ve yazar tarafından belirtilmektedir. Öğrenci kendini tanıyıp, kendi gelişimi için gerekli bilgileri edindikçe kendi özelliklerine uygun alanlara yönelecektir. Rehberlik çalışmalarında hedef, sorumluluk, işbirliği ve karşılıklı saygının vurgulandığı bir eğitim anlayışı içinde, her öğrencinin yaş dönemine özgü gelişim görevlerini başarıyla tamamlaması ve bir üst gelişim dönemine hazırlanmasını sağlamaktır (Bursalıoğlu, 1978; Tan, 1986; Kepçeoğlu, 1994; Doğan, 1997; Yeşilyaprak, 2003; Kuzgun, 2008; Atak, 2011).

Rehberlik Nedir?

Rehberliğin birçok tanımı yapılmıştır. Psikolojik danışma ve rehberliğin anlamına ilişkin çeşitli tanımlar yapılmıştır. Yapılan tanımlar incelendiğinde, rehberliğin bireye dönük psikolojik bir yardım süreci olduğu, bu yardımın bilimsel ve profesyonel bir nitelik taşıdığı vurgulanmaktadır. Psikolojik danışma yapmak uzmanlık gerektiren bir iştir ve öğretmenler bu işi yapmak için yetişmemişlerdir. Kepçeoğlu’na (1994) göre rehberlik, “bireyin kendini anlaması, problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kapasitelerini geliştirmesi, çevresine dengeli ve sağlıklı bir uyum yapması ve böylece kendini gerçekleştirmesi için bu alanda uzmanlaşmış kişiler tarafından bireye verilen psikolojik yardım”; Güven’e (2006) göre rehberlik, “bireyin kendini daha iyi tanıması, özelliklerinin farkında olması, kendisine açık olan fırsatları ve seçenekleri tanıması, kendisi için gerçekçi kararlar alabilmesi, potansiyellerini geliştirebilmesi, karşılaştığı engel ve sorunlara karşı uygun baş etme becerileri gösterebilmesi ve çevresine dengeli bir uyum yapabilmesi için yürütülen psikolojik yardım hizmetleri” dir. Bunu yapan kişiye ise Psikolojik Danışman denir.

Çağdaş eğitimin amaçlarına ulaşmak ve eğitimin işlevini gerçekleştirmek örgün eğitimde okulun yapısı da değişmiş ve geleneksel okullarda öğretim ve yönetim hizmetlerinin yanında üçüncü bir hizmet grubu olarak Öğrenci Kişilik Hizmetleri yer almıştır. Günümüzün modern eğitim anlayışı öğrencilerin yalnızca zihinsel gelişimine yönelik olmayıp, onların bedensel, sosyal, ruhsal gelişimini de hedefler. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Birimi olarak öğrencilerin bu dönemlerde yetenek ve becerilerini geliştirerek büyümelerini, duygusal ve sosyal olgunluk kazanmalarını sağlamak çalışmaların temelini oluşturur. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık süreci içinde öğrenciler gizlilik, güven ve kişilik haklarına saygı gösterilerek, istedikleri her konuda onları yargılamadan, koşulsuz kabul ederek dinlenilir. (Altıntaş, 2002; Külahoğlu, 2001). Ülkemizde öğrencilere verilen psikolojik hizmetlerin adı başlangıçta sadece “Rehberlik” iken daha sonra ”Rehberlik ve Psikolojik Danışma” ya da “Psikolojik Danışma ve Rehberlik” olarak anılmaya başlanmıştır. Öğrenci kişilik hizmetlerinin amacı, öğrencinin eğitim ortamından en yüksek düzeyde yarar sağlayabilmesi için gerekli olanakları hazırlamak ve var olan engelleri ortadan kaldırmaktır (Kuzgun, 2008). Günümüzde rehberlik hizmetleri, eğitimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olup, eğitimden ayrı düşünülememektedir. Çağdaş eğitim, rehberliği merkeze alan bir anlayışı desteklemekte ve bütün çalışmalar bu anlayışla düzenlenmektedir. Rehberlik eğitimin bir tamamlayıcısıdır, ancak eğitimden ayrı bir süreçtir. Rehberlik bireysel bir hizmettir, bu hizmeti sunan danışman ise bir lider olmayıp, otoriteyi temsil etmez (Özgülven, 1991; Kepçeoğlu, 1994; Doğan, 1997)

Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarına Genel Bir Bakış

Herhangi bir hizmet alanındaki *temel anlayış* o hizmet alanındaki diğer süreçleri de belirlemektedir. Psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) alanında da başlangıcından bugüne kadar önemli gelişmeler yaşanmış ve yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır. Psikolojik danışma ve rehberlik anlayışında meydana gelen bu gelişmelere bağlı olarak PDR hizmetlerinin içeriği ve uygulama modelleri de değişip gelişmiştir. Kapsamlı/Gelişimsel Rehberlik Programı hazırlanırken kişisel- sosyal, eğitsel ve mesleki rehberlik alanları temel alınmıştır. Programda yer alan ve yukarıdaki gelişim alanlarıyla ilgili 7 yeterlik alanı bulunmaktadır. Bunlar: Okula ve çevreye uyum, eğitsel başarı, kendini kabul, kişiler arası ilişkiler, aile ve toplum, güvenli ve sağlıklı hayat, eğitsel ve mesleki gelişimdir. Eğitsel, mesleki ve kişisel-sosyal alanlar nasıl birbiri ile ilişki içinde ve tam olarak birbirinden soyutlanamaz ise söz konusu yeterlik alanları da birbiri ile ilişkilidir ve birbirinden tam olarak soyutlanamaz (MEB, 2007).

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin başlangıcından bugüne kadar genel olarak şu dört yaklaşım çerçevesinde işlev gördüğü belirtilmektedir:

- **Kriz yönelimli PDR yaklaşımı:** Kriz yönelimli yaklaşım, danışana yalnızca kritik durumlarda müdahale etmeyi öngörür (Doğan, 2001).
- **İyileştirici-çare bulucu (uyum sağlayıcı) PDR yaklaşımı:** Öğrencilerin özellikle okul ortamına, akademik yaşantılara, akran ilişkilerine ve gelişim süreçlerinde karşılaştıkları diğer belli başlı yaşantılara uyum sağlamalarına yardımcı olmak, uyum sorunu yaşayanların uyumsuzluklarının altında yatan nedenleri bulup inceleyerek, uyuma yönelik yeni davranışlar geliştirebilmelerine yardımcı olmaktır (Baysal, 2004).
- **Önleyici PDR yaklaşımı:** Önleyici yaklaşım açısından, olası sorunlar ortaya çıkmadan önce kestirilmekte ve PDR etkinlikleri ile bu sorunların ortaya çıkmasının önüne geçilmesine çalışılmaktadır (Doğan, 2001; Kaya & Çivitçi, 2004). Bu bağlamda, öğrencilere, anne-babalara, öğretmenlere ve yöneticilere öğrencilerin ihtiyaçları, gelişimsel özellikleri, karşılaşılabilecekleri kriz durumları, stres yaratan durumlar ve bunlarla başa çıkma yolları vb konular hakkında çeşitli bilgiler verilir.
- **Gelişimsel PDR yaklaşımı:** Gelişimsel yaklaşımda ise, öğrencilerin eğitsel, kişisel, sosyal ve mesleki alanlarda, ulaşmaları gereken hedefler belirlenerek bu hedeflere nasıl ulaşılacağı konusunda planların geliştirilmesi önceliklidir. Bu yaklaşım, çocukluktan başlayarak, insan gelişiminin evrelerini ve gelişim görevlerini temel alır. Bu amaçla, okul PDR programı, öğrencilerin gelişim dönemlerini dikkate alarak bedensel, zihinsel, duygusal ve psiko-sosyal yönlerden sağlıklı bir biçimde gelişebilmelerini amaçlar (Yüksel- Şahin, 2008). Gelişimsel rehberlik modeli ile birlikte, öğretmenlere rehberlik hizmetlerinde verilen görevler daha da önem kazanmıştır. Gelişimsel rehberlik modelinin anasınıfından lise son sınıfa kadar tüm öğrencilere ulaşmayı hedeflemesi; tedavi değil eğitim odaklı olması öğretmenlerin önemini daha da artırmıştır. “Gelişimsel rehberlik tüm okul personelinin katılımını gerektirir”, “Rehberlik programı takım odaklıdır” ilkeleri ile öğretmenlerin gelişimsel rehberlik programlarındaki önemi vurgulanmaktadır (Nazlı, 2008:13).

Bu yaklaşımlar aynı zamanda psikolojik danışma ve rehberliğin bireye hangi durumlarda, nasıl yardım etmesi gerektiği konusundaki görüşlerin gelişimini de yansıtmaktadır (Kaya, Çivitçi, 2008:241-269). Bir okulda öğretim

faaliyetleri dışında öğrencilerin gelişimine uygun ortam sağlamak, karşılaşılan güçlükleri gidermek ve gerekli önlemleri almak için bazı hizmetler sunulmaktadır. Bu tür hizmetler okullarda kurulan Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisi tarafından yürütülmektedir. Oldukça geniş bir kapsama sahip olan bu hizmetler çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılmaktadır (Çam, 2008:47-72).

Kapsamlı/Gelişimsel Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

Rehberlik hizmetlerini kriz ya da problem durumlarına çözüm bulmak olarak gören klasik yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıkan gelişimsel rehberlik yaklaşımına göre, bireylerin hayatlarının her döneminde başarımları gereken bir takım gelişim görevleri vardır. Bireylere verilecek rehberlik yardımının amacı bu gelişim görevlerini başarıyla tamamlamalarını kolaylaştırmak ve desteklemektir (Kuzgun, 2008). 1960'lı yıllarda ortaya çıkan bu yaklaşımda bireyin gelişimsel ihtiyaçları ön plandadır ve rehberlik hizmetlerinin öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olması gerektiği savunulur. Gelişimsel rehberlik programının her etkinliği bir program dâhilinde yürütülür.

Gelişimsel rehberlik anlayışı, bireyi bir bütün olarak ele alarak, normal gelişim sürecinde bireyin zihinsel, duygusal, sosyal-psikolojik, fiziksel olan bütün yönleri ile kapasitesine en uygun bir gelişim düzeyi gösterebilmesi üzerine odaklanır (Can, 1998). PDR hizmetlerini meslek ya da program seçimi ve kriz durumlarına müdahale ile sınırlayan geleneksel modellere bir tepki olarak bu model kuramsal temelini gelişimsel rehberlik yaklaşımından almıştır. Kapsamlı rehberlik program modeli, rehberliği sadece üst okul ve meslek seçimi ya da kriz durumlarına müdahale etme anlayışı olarak gören geleneksel rehberliğe karşı doğmuştur (Karakuş, 2008). Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri eğitim sisteminin önemli bir ögesidir. Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programları her okulun eğitim programının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu programlar öğrencilerin her birini sürekli gelişen bireyler olarak kabul eder. Bundan dolayı programlar hazırlanırken, kapsamlı rehberlik programları gelişimsel nitelikte düzenlenmelidir. Bu programlar öğrencilerin okul yılları süresince geçtikleri farklı gelişimsel evreleri dikkate almalı ve hazırlanan etkinlikler de bu doğrultuda olmalıdır (Yeşilyaprak, 2007). Gelişimsel rehberliğin teorik öncüsü olarak kabul edilen Myrick' e (1997) göre gelişimsel yaklaşım, öğrencilerin okulda ve yaşamda başarılı olmaları için gereken belli beceri ve yaşantıların kazandırılması girişimidir.

Gelişimsel rehberlikte her öğrencinin kendine özgü hedefleri olduğu anlayışından hareket edilir. O nedenle gelişimsel rehberlik yaklaşımını benimseyen danışmanlarla, okulda rehberlik hizmeti verecek olan yönetici, öğretmen ve diğer görevlilerin, çocukların gerek okulda gerekse okul dışında başarılı olabilmeleri için gerekli olan belli başlı becerileriyle deneyimleri hakkında bilgili olmaları gerekir. Gelişimsel rehberlik müfredatlarında ele alınan başlıca konular şu şekilde sıralanabilir: "Okulu ve çevresini tanıma, kendini ve davranışları anlama, karar verme ve problem çözme, kişiler arası ilişki ve iletişim becerileri, okul başarısı becerileri, mesleki farkındalık ve eğitimsel planlama ve toplumsal katılım". Bu amaçla, okul PDR programı, öğrencilerin gelişim dönemlerini dikkate alarak bedensel, zihinsel, duygusal ve psikososyal yönlerden sağlıklı bir biçimde geliştirebilmelerini amaçlar (İlgar, 2004). Rogers'ın (1902 -1987) Danışandan Hız Alan Yaklaşımı, "insanı ve doğasını olumlu, değerli, iyi ve sorunlarını çözmede güçlü bir varlık" olarak, "kendini yönetme, yön verme, denetleme kapasitesine sahip" ve "bireye seçme özgürlüğü sağlandığında iyiyi, doğruyu ve gelişmeye götüren davranışları seçebilir" (Akt: Jones-Nelson, 1982).

Gelişimsel Rehberliğin Dayandığı Temel İlkeler

Gelişimsel PDR programında, olumlu benlik kavramını geliştirme; karar verme becerilerini geliştirme; akran ilişkilerinin, aile ilişkilerinin ve diğer yetişkinlerle olan ilişkilerin olumlu olması; mesleki planlamanın yapılması (Rye ve Sparks, 1999; Quast, 2003), kişilerarası ilişkileri konusunda farkındalık geliştirme, iletişim becerilerini ve yaşam becerilerini geliştirme (Staley ve Carey, 1997) gibi konular üzerinde odaklanır (Akt: Şahin-Yüksel, 2008). Gysbers ve Henderson'a (2006) göre kapsamlı rehberlik ve psikolojik danışma programları ile birlikte, okulda psikolojik danışmanların daha aktif rol almaya başlayarak, Geleneksel rehberlikteki destekleyici, pasif rolde olan psikolojik danışmanlar, artık gelişimsel rehberlik ile birlikte öğrencilere çeşitli yeterlikler kazandırmak için aktif rol üstlenmeye başlamışlardır.

Rehberlik ve psikolojik danışmaya bütün çocukların gereksinimi vardır.

- Gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma, çocuğun öğrenmesi üzerinde odaklaşır.
- Gelişimsel rehberlik programlarında öğretmenlerle danışmanların ortaklaşa işlevleri vardır.
- Planlı ve düzenli bir rehberlik programı, gelişimsel rehberliğin hayati derecede önemli bir parçasını oluşturur.

- Gelişimsel rehberlik çocuğun kendini anlamasına, kendini kabul etmesine ve kendini geliştirmesine önem verir.
- Gelişimsel psikolojik danışma ve rehberlik, cesaretlendirme sürecine önem verir.
- Gelişimsel rehberlikte belli bir noktaya ulaşmaktan çok, gelişimin gidişatına önem verilir.
- Ekip yaklaşımına dayalı bir gelişimsel rehberlikte, profesyonel uzmanlık hizmetlerine gerek duyulur.
- Gelişimsel rehberlik, çocukların özel gereksinimlerinin erkenden tanınmasını gerekli kılar.
- Gelişimsel rehberlikte psikolojiden yararlanmak esastır.
- Gelişimsel rehberliğin esasını çocuk psikolojisi ile çocuk gelişimi ve öğrenme kuramları oluşturur.
- Gelişimsel rehberliğin esnek olduğu kadar ardışık bir özelliği de vardır (Yeşilyaprak, 2007).

Rehberlikte gelişimsel yaklaşımın özelliklerini vurgulamak açısından geleneksel yaklaşımla farklılıklarını ortaya koymak yararlı olacaktır.

Geleneksel Yaklaşım		Gelişimsel Yaklaşım	
1	Kriz odaklı yardım hizmeti	1	Gelişmeyi sağlayıcı ve kolaylaştırıcı yardım hizmeti
2	Problemlili öğrenciye yönelik	2	Tüm öğrencilere yönelik
3	Bilgi verme ve yöneltme ekseninde odaklanma	3	Tüm gelişim alanlarına yönelik yeterli kazandırma
4	Uzman odaklı	4	Öğretmen odaklı
5	Tepkisel	5	Yaratıcı ve esnek
6	Görev yönelimli	6	Hedef yönelimli
7	Hedef yönelimli	7	Program bütünlüğü içinde
8	Öğretimden ayrıştırılmış	8	Öğretimle kaynaştırılmış
9	Öğretimle kaynaştırılmış	9	Ölçülebilir
10	Ölçülebilir	10	Var olanı değerlendirir ve geliştirir
11	Bağımsız uygulamalar	11	Sürekli, aşamalı, ardışık uygulamalar
12	Profesyonel müdahale	12	Profesyonel hizmet

Şekil:1. Yeşilyaprak, B. (2007). İlköğretimde Gelişimsel Rehberlik.

Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmet Alanları

İlköğretim ikinci kademeye devam eden öğrencilerin gelişimleri, gereksinimleri ve sorunları dikkate alınarak; eğitsel, mesleki, duygusal ve sosyal alanlarda, bireyi doğrudan etkileyen bireyi tanıma, psikolojik danışma, bilgi

toplama ve yayma, yöneltme ve yerleştirme, izleme, oryantasyon hizmetleri ile dolaylı yoldan etkileyen konsültasyon, araştırma ve değerlendirme ve çevre ve veli ile ilişkiler hizmetleri yeterli düzeyde verilmelidir. Bu hizmet alanları:

. **Psikolojik Danışma Hizmeti:** Eğitim Sürecinde çeşitli nedenlerle uyum güçlüğü yaşayan, kendisini yalnız hisseden, başarısız ve değersiz gören, karar verme sorunu olan öğrencilere sorunlarının kaynağını ve çözüm yollarını görmede yardımcı olmayı amaçlar. Corey'e (1990) göre, Psikolojik danışmanlar, danışanları bilgilendirirken danışanın ruh halini göz önüne almalıdırlar. Bu durum psikolojik danışmanlar için güç olabilir. Psikolojik danışmanlar, çok fazla ya da çok az bilgilendirme yapmamalıdırlar, bu iki durum arasında dengeyi bulmalıdırlar. Son zamanlarda doğrudan müdahalelerin yanı sıra, psikolojik danışmanların okulda *öğretim lideri/okul lideri* (educational leadership/school leadership) (Aaron, 2004; Fitch ve Marshall, 2004; Ametea ve Clark, 2005; Lee, 2005), *öğrencilerin savunucusu* (student advocates) (Field ve Baker, 2004; Ametea ve Clark, 2005; Bemak ve Chung, 2005; Lee, 2005; Trusty ve Brown, 2005; Sabella, 2006) *sosyal değişim ajanı* (social change agents) (Ametea ve Clark, 2005; Lee, 2005). rollerini üstlenmeleri konusunda bir görüş birliği oluşmaya başlamıştır (Nazlı, 2007:4).

. **Oryantasyon Hizmeti:** Öğrencileri yeni bir duruma ya da ortama alıştırmayı amaçlar.

. **Bireyi Tanıma Hizmeti:** Bu hizmetin amacı öğrencilerin kendilerini en gerçekçi ve sağlıklı şekilde tanımalarına yardımcı olmaktır.

. **Bilgi Toplama ve Yayma Hizmeti:** Amacı, öğrencilerin kişisel-sosyal, eğitsel ve mesleki alanlardaki gelişimleri için ihtiyaç duyulan bilgileri toplamak ve onlara sunmaktır..

. **Müşavirlik Hizmeti:** Okuldaki tüm yöneticilere, tüm öğretmenlere ve velilere yönelik olarak, okulun ve tüm evin öğrenciler için öğrenmeye ve kendilerini geliştirmeye daha uygun bir ortam olmasını sağlamaya yönelik hizmetlerdir.

. **Yerleştirme Hizmeti:** Öğrencilerin ilgi, yetenek, kişilik özellikleri ve başarılarına uygun programlara, üst eğitim kurumlarına ya da mesleklere yerleştirilmelerine yardımcı olmaktır.

. **İzleme, Değerlendirme ve Araştırma Hizmeti:** Okulda uygulana PDR hizmetlerinin değerlendirilmesine ve geliştirilmesine ilişkin bütün çalışmaları kapsar.

. **Program Geliştirme:** Rehberlik programının geliştirilmesi için okul personeli, veliler ve diğer ilgili grupların çalışmalarını koordine etmek (MEB, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetler Klavuzu, 2008:4). Rowley, Stroh & Sink'e (2004) göre Kapsamlı/gelişimsel rehberlik modeli dört bileşen içerir. Bunlar; Rehberlik müfredatı, bireysel planlama, müdahale hizmetleri ve sistem desteği. Modelin her elemanı önemli olmasına rağmen, rehberlik müfredatı bileşeni belki de en yenilikçi olanıdır (Akt: Bardakçı, 2011:12).

Phelps'e (1992) göre bu hizmetler, genel olarak önleyici, gelişimsel ve çare bulucu nitelikte olup, temel olarak bireysel ve grupla psikolojik danışma, rehberlik, müşavirlik, program geliştirme ve değerlendirme etkinliklerini kapsamaktadır (Akt: Gizir, 2010:1). Myrick'a (1997) göre, psikolojik danışmanların "Psikolojik danışma, konsültasyon ve koordinasyon" olmak üzere geleneksel üç rolü vardır. Gelişimsel rehberlik modeli ile birlikte, "bireysel danışma, küçük grup danışması, sınıf, akran yardımcılığı, konsültasyon ve koordinasyon" olmak üzere altıya çıkmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Araştırma genel tarama modelindedir. Araştırmanın veri toplama grubunu, tesadüf küme örnekleme yöntemi ile Bingöl İl merkezinde, 2012-2013 Eğitim-öğretim yılında, Büyükşehir ilköğretim okulundan 23 (%35.38), Düzağaç ilköğretim okulundan 15 (%23.07), Karşıyaka ilköğretim okulundan 5(%7.69) ve 75. Yıl ilköğretim okulundan 22 (%33.84) olmak üzere toplam 65 sınıf rehberlik öğretmenini oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 27'si (%41.53) sınıf öğretmeni, 38'i branş öğretmenidir. Araştırmaya katılanların cinsiyete göre dağılımı ise, 28'i (%43.07) bayan, 37'si (%56.92) erkek katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma yapılan okullarda psikolojik danışmanın olmasına dikkat edilmiş ve bu okullarda Psikolojik danışmanlar aktif olarak görev yapmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve İşlem

Araştırmada sınıf rehber öğretmenlerinin değişen rehberlik hizmetlerini ve buna ilişkin algılamalarını belirlemek amacı ile araştırmacı tarafından geliştirilen, 4'ü kapalı uçlu ve 6'sı ise açık uçlu sorudan oluşan toplam 10 soruluk bir anket kullanılmıştır. Anketlerin okullara dağılımı Bingöl İl milli Eğitim Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir. Okul idaresi tarafından okul rehberlik servislerine verilmiştir. Okul rehberlik hizmetleri uzmanı tarafından araştırmacının amacı açıklandıktan sonra rehberlik ders saatinde sınıf rehberlik öğretmenlerine dağıtılmıştır. Anket uygulandıktan sonra, rehberlik ders saatinin bitiminde öğretmenlerden toplanmıştır. Diğer okullarda da aynı işlem yapılmıştır. Anketten elde edilen verilerin frekans ve yüzdelik değerlerine bakılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular, araştırma sorularına paralel olarak beş başlık altında aşağıda sunulmuştur:

Tablo 1: Sınıf/şube rehberlik öğretmenlerinin Kapsamlı/Gelişimsel rehberlik hizmet içi eğitim kursuna katılıp katılmadıkları

Bu güne kadar Kapsamlı/Gelişimsel rehberlik programı doğrultusunda bir hizmet içi eğitim programına katıldınız mı?	f	%
Evet	22	33.84
Hayır	43	66.15
Toplam	65	100

Yukarıda Tablo 1'de görüldüğü gibi, sınıf rehberlik öğretmenlerinin %33.84'ü Gelişimsel rehberlik kursuna katıldıklarını söylerken, %66.15'i ise katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca göre, sınıf rehberlik öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun 2006-2007'den itibaren uygulanmakta olan gelişimsel rehberlik hakkında bilgi sahibi olmadığını söyleyebiliriz.

Tablo-2: Haftalık uygulanan rehberlik ders saatinin yeterli olup olmadığına ilişkin sınıf rehber öğretmenlerinin görüşleri

Haftada bir saat uygulanmakta olan rehberlik dersini yeterli görüyor musunuz?	f	%
Evet	12	18.46
Hayır	53	81.53
Toplam	65	100

Yukarıda Tablo 2'de görüldüğü gibi, sınıf ve şube rehberlik öğretmenlerinin %18.46'sı haftada bir gün uygulanmakta olan rehberlik ders saatinin yeterli görürken, %81.53'ü ise yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuca göre, sınıf rehberlik öğretmenleri haftada bir saatlik rehberlik dersini yetersiz görmektedirler. Bunun nedeni olarak da etkinliklerin belirtilen sürede yetişmediğini belirtmişlerdir.

Tablo-3: Okul Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Servisinden ne sıklıkta yararlandıklarına ilişkin sınıf rehber öğretmenlerinin görüşleri

Okul Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Servisinden ne sıklıkta yararlanıyorsunuz?	f	%
Her zaman	18	27.69
Bazen	26	40
Nadiren	15	23.07
Hiç	6	9.23
Toplam	65	100

Yukarıda Tablo 3’de görüldüğü gibi, sınıf ve şube rehberlik öğretmenlerinin %27.69’u haftada okul rehberlik servisinden her zaman yararlandıklarını, %40’ı bazen yararlandığını, %23.7’si nadiren yararlandığını ve %9.23’ü ise hiç yararlanmadığını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre, öğretmenlerin okul rehberlik servisinden yeterince yararlanmadıklarını söyleyebiliriz. Halbuki, okul rehberlik hizmetleri servisi ile sınıf rehberlik öğretmenlerinin sürekli etkileşim halinde olması, gelişimsel rehberliğin bir gerekliliğidir.

Tablo 4: Halihazırda uygulanmakta olan Kapsamlı/Gelişimsel rehberlik programının öğrencilerin kişilik gelişimine faydalı olup olmadığına ilişkin öğretmen görüşleri

Halihazırda uygulanmakta olan Kapsamlı/Gelişimsel rehberlik programının öğrencilerin kişilik gelişimine faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?	f	%
Evet	50	76.92
Hayır	14	21.53
Fikrim yok	2	3.07
Toplam	65	100

Yukarıda Tablo 4’de görüldüğü gibi, sınıf rehberlik öğretmenlerinin %76.92’si uygulanmakta olan kapsamlı/gelişimsel rehberlik faaliyetlerinin öğrencilerin kişilik gelişiminde faydalı olduğunu söylerken, %21.53’ü faydalı olmadığını ve %3.07’si ise herhangi bir fikrinin olmadığını söylemiştir. Bu sonuca göre, öğretmenleri büyük bir çoğunluğu, gelişimsel rehberlik programı doğrultusunda uygulanmakta olan etkinliklerin öğrenci kişilik gelişiminde faydalı olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 5: Geleneksel rehberlik uygulamaları ile Kapsamlı/Gelişimsel rehberlik uygulamalarının kullanılabilirliğine ilişkin öğretmen görüşleri

Geleneksel rehberlik uygulamalarını mı, yoksa Kapsamlı gelişimsel rehberlik uygulamalarını mı daha kullanışlı buluyorsunuz?	f	%
Geleneksel/Kriz odaklı (Eski)	13	20
Kapsamlı/Gelişimsel (yeni)	51	78.46
Fikrim yok	1	1.53
Toplam	65	100

Yukarıda Tablo5’de görüldüğü gibi, sınıf rehberlik öğretmenlerinin %78.46’sı uygulanmakta olan kapsamlı/gelişimsel rehberlik etkinliklerini daha kullanışlı bulurken, %20’si ise geleneksel rehberlik etkinliklerinin daha kullanışlı olduğunu söylemişlerdir. Bu sonuçlara göre, sınıf rehberlik öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun Kapsamlı/Gelişimsel rehberlik programının daha kullanışlı olduğunu ve bu programı benimsediklerini göstermektedir.

SONUÇ

Gelişimsel rehberlik modeli yapılandırılmış grup yaşantıları ile okuldaki bütün öğrencilere ulaşmayı hedeflemektedir. Geleneksel rehberlik yaklaşımı bire bir etkileşimle öğrencilere ulaşmayı hedeflerken; gelişimsel rehberlik yaklaşımı daha büyük gruplarla öğrencilere ulaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, sınıf

rehberliği etkinlikleri gelişimsel rehberlik yaklaşımının merkezi, en önemli müdahalesi olarak nitelendirilmektedir. Yapılan araştırmalar ve gözlemlerde göstermektedir ki, ülkemizde gelişimsel rehberlik hizmetleri modeli yeterince benimsenip uygulanmadığından dolayı, hala bu alanda uygulamada bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Nazlı (2003) “öğretmenlerin Kapsamlı/Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programını değerlendirmeleri ve algılamaları” konusunda yaptığı araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin kapsamlı / gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma programını yararlı ve etkili olarak değerlendirdikleri, gelişimsel rehberlik modelinin öğrenci gelişimine yararlı, etkili olduğunu ve öğretmenlerin yaklaşıma olumlu tepki verdiklerini göstermektedir. Bu sonuçlar, araştırma bulgularımızla paralellik göstermektedir. Yüksel-Şahin (2009) araştırma bulgularına göre, okullarda rehberlik hizmetlerinin gerçekleştirilme düzeyi %56 olarak görülmektedir. Türkiye’deki üniversite PDR merkezlerinin sundukları hizmetlere yönelik olumlu güncel gelişmelere rağmen, bu merkezlerin tam olarak örgütlenememiş ve yeterince kurumsallaşamamışlar ve yeterince verim elde edilememekte üniversitelerde farklı anlayış ve amaçlarla yürütülen merkezlerin bulunması hala önemli zorlukların var olduğu söylenebilir (Demir, 1996). Nazlı’nın (2003) yapmış olduğu araştırma sonucuna göre, okullarda yapılan rehberlik hizmetlerinin etkisinin %50’nin altında olduğunu ve sunulan hizmetlerin şekil düzeyinden öteye geçmediğini, öğrencilerin beklentileri ile sunulan hizmetlerin örtüşmediğini, öğrencilerin okul rehberlik servisinden gördükleri rehberlik hizmetlerini yetersiz olarak değerlendirmişlerdir. Bardakçı’nın (2011), “İlköğretim Okullarında Çalışan Sınıf Öğretmeni, Sınıf Rehber Öğretmeni ve Psikolojik Danışmanların Kapsamlı/Gelişimsel Rehberlik Programına İlişkin Görüşleri” adlı yüksek lisans çalışmasında; sınıf öğretmeni, sınıf rehber öğretmeni ve psikolojik danışmanlar ile yapılan görüşmelerde sınıf öğretmenleri, sınıf rehber öğretmenleri ve psikolojik danışmanlar etkinliklerin daha çok öğrencilere daha çok kişisel/sosyal alanda yararı olduğu, Psikolojik danışmanların çoğu öğretmenlere rehberlik etkinlikleri konusunda bilgi verdikleri, öğretmenlerle görüşme yaptıklarını, sınıftaki sorunları çözme konusunda öğretmenlerle işbirliği yaptıkları, sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu etkinliklerin sorunları başlamadan çözmede etkili olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Tatlılıoğlu’nun (1999) “Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Servisinden Beklentiler Üzerine Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tez çalışmasında, Rehberlik Servisinden öğrenciler en çok, “Günümüz Türkiye’inde hangi meslek alanlarına toplumsal ve ekonomik yönlerden gereksinim duyulduğunu araştırmalı ve bunları öğrencinin bilgisine sunmalı” maddesini tercih ettikleri görülmektedir. Bu durumda öğrencilerin mesleki kaygılarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Eğitimciler ise en çok, “Öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimleri ile ilgili psikolojik ölçme ve değerlendirmeler yapmalı; sonuçları onunla paylaşmalı” maddesini tercih ettikleri görülmektedir. Eğitimcilerin bu maddeyi tercih etmeleri, öğrencilere gelişimsel/kapsamlı rehberlik bağlamında rehberlik yapılmasının önemini ortaya koymaktadır. Gelişimsel/kapsamlı rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinde, “bireyin bir bütün halinde gelişmesi” esastır. Bu bağlamda, etkin bir şekilde gerçekleştirilecek stratejik planlama çalışmaları ile tüm belirsizlikler ve hızlı değişimler içinde, tüm PDR merkezlerinin amaç, görev ve sınırlılıklarının kapsamlı olarak belirlenmeli, PDR merkezlerinin önceliklerinin detaylı olarak analiz edilmeli ve çözüme yönelik atılacak adımlar sıralanmalı, etkinlik alanları güncelleştirilmeli, bir gelecek vizyonu ve değerlendirme ölçütü oluşturulmalı ve uzmanlar arasında ortak bir anlayışın geliştirilmesi gerekir. Bunlardan başka, Türkiye’de var olan üniversite PDR merkezlerinin, örgütlenme, kurumsallaşma ve uzman personel istihdamı konusunda önemli sıkıntılar yaşadıkları dikkate alındığında, üniversitelerde sunulan PDR hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik nitelikli çalışmaların gerçekleştirilmesine önemli derece de ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ilgili tüm kurum, merkez, birim, uzman ve akademisyenlerin, güncel gelişmeler ışığında temel bir PDR anlayışının geliştirilmesi konusunda ortak çalışmalar gerçekleştirmeleri büyük önem arz etmektedir. Ülkemizde de son yıllarda gelişimsel rehberlik yaklaşımından sıkça bahsedilmekte, bu yaklaşıma doğru bir eğilimin olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, gelişimsel rehberlik yaklaşımının en önemli müdahalesi olan sınıf rehberliği etkinliklerinin, okullarımızda bir an önce uygulanmaya başlamasında yarar vardır (Nazlı, 2004:148).

KAYNAKLAR

- Akkök, F. (2006). Mesleki Bilgi, Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri. Türkiye Ülke Raporu, Ankara.
- Akman, Y. (1994) Okullarda Psikolojik Danışma ve rehberlik servislerinde verilen konsültasyon hizmetlerinin yeri ve önemi”, 1. *Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı*, Cilt: 3, s. 984-993, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Atak, H. (2011). *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programı Bağlamında Geliştirilen Bir Etkinlik Örneği: Psikososyal Gelişim Alanları*. *Elementary Education Online* (10) 2, tp: 10-21.

- Bardakçı, A.B. (2011). "İlköğretim Okullarında Çalışan Sınıf Öğretmeni, Sınıf Rehber Öğretmeni ve Psikolojik Danışmanların Kapsamlı/Gelişimsel Rehberlik Programına İlişkin Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bursalıoğlu, Z. (1978). *Eğitim Yöneticisinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Can, G., (1998). Eğitim Bilimlerinde Yenilikler. A. Hakan, (Ed), *İlköğretimde Rehberlik*. (ss 111-123). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları. No: 1016.
- Corey, G. (1990). *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. California: Brooks / Cole Publishing Company.
- Çam, S., (2008). Okullarda Rehberlik Hizmet Alanları- Birimleri. (Editör: G. Can). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Pegem Yayıncılık. S.47-72.
- Demir, A. (1996). Üniversite rehberlik merkezleri: Sorunlar ve öneriler. IX. *Psikoloji Kongresi, Yükseköğretimde Psikolojik Hizmetler Sempozyumu*, Ankara.
- Doğan, S. (1997). Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik. (Ed. L. Küçükahmet), *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğan, S. (2001). Okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Nasıl Yapılandırılabilir? VI. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. Ankara: ODTÜ Eğitim Fakültesi.
- Erkan, S. (2003). Rehberlik Nedir? Y. Kuzgun, (Ed.), *İlköğretimde Rehberlik*. (ss.1-16). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erkan, S. (2011). *Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Hazırlanması*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gizir, A. C. (2010). Üniversite Psikolojik Danışma ve Merkezlerinin Rol ve İşlevleri: Gelişmeler ve Sınırlılıklar. Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (2), 11-25.
- Güven, M. (2006). Okullarda Rehberlik Servisleri-Hizmetler. (Ed: A. Kaya). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. (ss 63-92). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gysbers, N.C. & Henderson, P. (2006). *Developing and Managing Your School Guidance Program*. Fourth Edition, Alexandria, VA: ACA.
- İlgar, Z. (2004). Rehberliğin Başlıca Türleri (Ed: Gürhan Can). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Pegem Yayıncılık, ss. 28-46.
- Karakuş, S. (2008). *İlköğretim Okullarında Çalışan Psikolojik Danışmanların Sınıf Öğretmenleri ve Sınıf Öğretmenleri ile Yaptıkları Konsültasyon Çalışmalarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kaya, A., Çivitçi, A. (2008). Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programının Geliştirilmesi. (Ed: G. Can). *Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: Pegem Yayınları, s.241-269.
- Kepçoğlu, M. (1994). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Özerler Matbaası.

- Kuzgun, Y. (2008). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* (10. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Külahoğlu, Ş. (2001). Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programının Geliştirilmesi. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- MEB (2007). Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sınıf Rehberlik Programı. İlköğretim Etkinlik Örnekleri, (Ed. S. Erkan.), Ankara.
- MEB. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. "Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Klavuzu". *İlköğretim Etkinlik Örnekleri*. (2007). Ankara, 2008.
- MEB. *Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği*. Resmî Gazete, Tarih: 17.04.2001, Sayı: 23476, s. 2-23.
- MEB. *İlköğretim Kurumları Yönetmeliği*. Tebliğler Dergisi, 2708.2003/25212. Eylül 2003/2552.
- Myrick, R. (1997). *Developmental Guidance and Counseling: A Practical Approach*. Third Edition, Minneapolis: Educational Media Corporation.
- Nazlı, S. (2008). Öğretmenlerin Değişen Rehberlik Hizmetlerini ve Kendi Rollerini Algılamaları. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (20), 11-25.
- Nazlı, S. (2007). *Psikolojik Danışmanların Değişen Rollerini Algılayışları*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 (18) , 1-17.
- Nazlı, S. (2004). Sınıf Rehberliği Etkinliği. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11:136-151.
- Nazlı, S. (2003). Öğretmenlerin Kapsamlı/Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programını değerlendirmeleri ve Algılamaları. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10:132-145.
- Jones-Nelson, R. (1982). *The Theory and Practice of Counseling Psychology-Danışma Psikolojisi Kuramları*. (F, Akkoyun ve diğ., Çev.). Cassel Educational Limited. Kenilworth and University Of Aston.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (1991). *Eğitimde Niteliğin Geliştirme Aracı Olarak Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri*. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 1 (2), 1-11.
- Tan, H. (1986). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Tatlıoğlu, K. (1999). *Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Servisinden Beklentiler Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yeşilyaprak, B. (2007). *İlköğretimde Gelişimsel Rehberlik*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Yeşilyaprak, B.(2003). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yüksel-Şahin, F. (2009). Ortaöğretimdeki Öğrenci Görüşlerine Göre Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 5 (2), 1-26, <http://www.insanbilimleri.com>, Erişim tarihi:03.12.2013.